

MAGYAR HADISZABÁLYZATOK GYŰJTEMÉNYE.

I.

A MAGYAR LOVASSÁG REGULAMENTUMA 1722.

GENERALIS Régula az melyet ki ki punctualis observantiában köteleztetik tartani; ha az elejben titetik, avagy titetett Tiszte arestomban tétet valakit, ámbár méltatlan, ugyancsak engedelmeskedni költetik előszer, és az után panaszkodni, és így minden állapotokban cselekedni tartozik, úgy mint primo obedire et postea conqveri, mert ez az Subordinationak legh főbb czikkelje, s ha valaki nem observálya, immediate ell vesztette dolgát, ámbár legh nagyob igazságha lett volna is, sótt satisfactiót sem kérhet s onnend törvényes boldogulását sem várhattya.

Sokfélék az Arestomok a minimó tudni illik az delictum; in Capitalibus és későbbekben is az Profozhoz való tétetés, és kereszt vasban veretés, vagy vas nélkül, sokszor csak pro poena; más arestomok saját sátoriban, vagy qvartéljokban egy strásával karabinnyal vagy mezitelen karddal, hoc in passu nagy a delictum, ha valaki az Arestomot megh szegi az Strasátul elongállja maghát vagy ex loco assignato éppen ell megen.¹ Item mások házi árestomok s várassi arestomok, hollot in casu ultimo fegyvernélkül ki lehet jární pro placitu, de az Comendansa előtt maghat ne mutassa annyival inkább hozza ne menyen, ha nem ha hívattatnék, méghis más Arestomok is vannak, a midőn valaki ab officio suspendáltatik, és akkor ide s-tova járhat.

Minden arestomok ordinarie az fölleb valótul az Adjutant, s mások által is imponáltatnak, mellynek minden replica nélkül engedelmes-

¹ megyen.

kedni kölletik, ha pedig meg nem cselekedni¹ s nem acceptálná valaki, propter inobedientiam megh büntettetik, ha hogy pedig azt megh szegi pártütőnek tartatik, mert az arestom senkinek pro injuratione nem imponáltatik, hanem az meritum miéért valaki oda tétett, ha infame quid, az adgya az arestomnak az qvalitassat, és nem az tulajdon maganyos arestatio s büntetis.

Az engedetlenség legh ártalmassab állapotja az militaris disciplinának. mell is in Delicti majoris vel minoris aggravatione négyféle képpen vétetik: Generaliter, maga elejben tétettetnek obediálni nem akarni, quocunqve etiam sub prætextu, az Feő Tiszt Characterinek ell véstisivel, az közönségessek illetekben² büntetettnek megh: hogy ha ezen engedetlenség Főlléséges Urunk szolgáltyának nagy præjudiciumára esett, mint³ Tiszt, mint Kősz katona életitt veszti: hanem⁴ engedelmeskedhetett, mivel az parancsolat Főlléséges Urunk szolgáltya ellen immediate volna s az után megh lehetne bizonyítani: nem különben ha az Rgnt Privilegiumi ellen valami parancsoltatnék.

Történhetnék, hogy valamel Tiszt vagy katona nem engedelmeskedhetnék, mind hogy a Superiorján mi infamitas vagyon, eo casu maga competens instantiájának megh köl jelenteni s representálni, s ha semmit sem vigeszhetne, más nagyob instantiához járulljon, melly is oly képpen értetődik, ha valaki mi infamis actiora nézve magha böcsületitt elvesztette, de nem hogy valaki alacsonab rendő ember volna nativitássát tekintvin, vagy nem egyenlő szolgáltyában s onnend mi prætextus formáltatnék, mert az autoritas, mellyet Főlléséges Urunk annak adott, a ki az Caraktereket conferállja, az Comandohoz capabilissé teszi, kiért semmi más nem lehet az infamis actionál, melly azt incapabilissé teheti: Ha valamelj Tiszt maga Superiorjátul expresse és positive mi szókkal injuriáltatnék, vagy pálcásával nyakon csapással és máskint orcsul ütissel tractáltatnék, az injuriatus in illo impetu az Subordinatióhoz nem tarhatta maghat, mivel az böcsület nagyobra aestimáltatik az életnél.

Noha olyas casusok is estek, hogy az egymásnak subordináltattak visza vonyasok eredtek azon okbul mindha valamelljke közülek toucheroztatot, vagyis böcsületiben taedálttatot volna, quo in accidenti kiki Tisztinek ell vesztése alat abstineallyon, az magha eleiben im-

¹ cselekedné.

² életökben.

³ mind.

⁴ kétszer írva.

mediate titetett ne injuriálja s attaqvérozni ne mérészelje, hanem annak rendi szerént két Pajtassa által explicatiót kérjen, vagy reparitióját prætendallja, és így okvetlen annak magát pro explicationevel satisfactiõne declarálni kölletik. Ha hogy pedig azt recusálná, tehát az olyan magát az Oberstvachtmaisternél jelentse s fogh mód abban találtatni, hogy satisfactiojokhoz juthasson, a midõn tali ordine tudni illik dolgát folytattya, mert az másika az állapotnak kimeneteleig ab officio suspendáltatni fogh: Itt némeljek azt akarják mondani, nem illik explicatiót kérni, de igen nagy tévelgis, és csak amaz Grazdáknál vagyis Maszlagosoknál és Kocska pöröseknél (mely bizonyára legh gyalázatosab prædicatuma lehet valamely Tisztnek) vagyon szokásban, mert ugyanis akár mely emberséges Ember amit szõllot, ell nem tagadgya, vagy cselekedett s mondani akart. az eõ értelmiben ésmit repetálni irtõzni nem fogh; de ha az más fél azzal nem contentáltatnék, vagyis contentálni magát nem akarná, tehát igenis aszt szokták mondani, vegye ugy amint akarja, az ilyeneknek mind azon által mi factiokbul, szövetkezisekbül s passioibul eredni nem köll se ki hirdetõdni, másként az Regiment elejben kerülvin sokszor által nézni nem lehet, hanem Processusokhoz és hoszas Törvényes folytatásokhoz lépni kintelenittetik, melyektül ugyanis minden Tiszt őrészkedgyék, mert a Processuskodás minden Tisztnek ártalmára vagyon, és nagyon tartóztattya s hátra vettyi elomenetelit, ámbár igassága légyen is, mellyre nézve minden képpen eltávoztatassék és afféle dolgokat extremitásra fakadni sohasem köll hadni, holott az Regimentnek sem válik Tisztességhére midõn in simili materia valamely Processusok interveniálnak.

De vannak mi ollyas casusok is mellyekben satisfactiót s kerezni ¹ s kérni nem lehet, kiváltképpen ha az beszéd valakinek böcsületes neve elvételére czéloz, ugy mint ha Selmának, árulónak mondatik, vagy szemire vettetik az ellensigh elõtt való occasiokban maga kötelességhének eleget nem tett, mert ezekben suo ordine köll Törvényt kerezni és cum Rigore decidálni, másként soha vine nem szakadhat.

Az Tiszt valamely Köz Embert ipso facto megh ölhet, Fõlléséges Urunk szolgáltyában præjudicáló kárnak præventiójára nézve, az az, ha pártot üténének, engedetlenkednének, vagy ellenség elõt ell szaladni akarnának, vagy pedig nyilván való sakmanyokban és ha ellene fegyvert fogna, de ennek in flagranti köll megh esni, és nem azután valamely üdõvel.

¹ keresni.

Mind Tisztelnél s mind közönségesseknél observaltatik, ha valamelyikének maga Superiorja ellen panasza vagyon, előszer annak elejben Tétetettnek tartozik megh jelenteni, és pro Justicia instálni, nem találván pedig adjustatit, fölyebb valo Instantiához mehet, és olly képpen ha mi Tisztnek az Regiment Comendansa, vagy actualis Oberstere ellen némelly Gravamenyei volnának az Comendérozó Generalisnál instálhat, ha pedig oda mennj nem engedni,¹ és azért arestomot imponálna neki, azt acceptálni nem tartozik; de ezt nem ugy köll venni, midőn az Comendans az Tisztet megh akarná büntetni, hogy azért nagyob Instantiánál panaszt tégyen, vagy ha az Comendans neki valamit parancsolna; a honnend ezt tantum Casus, ha hogy az Comendans az Tiszten nagy igasságtalansághott tett, és néki az Instantiát denegálná, hogy úgy méltán ellene panasolkodhatnék, de jól vigyázon, maga panaszát cum fundamento proponálja, másként az doloknak mivoltához képest rigoroze megh büntethetik, nem lévín eligh ámbár aszt panasz után revocálni kívánná is, vagy pedig magát értetlenségel excusálni, holott igen gyalázatos dologh ha az Tisztnek magát szájára vetni (id est szovát vissza hazudni) köllenik.

Az Császári General Adjutansok kivált a midőn a szolgálatbeli nap rajtok vagyon, præsumpte parancsolnak propter Principales suos, ha aszt mondgyák, hogy az Comendérozó Generalis parancsolattýából vagyon, kéirt az abban mutatandó contrareuskodás az Subordinationak ellenire jár, és így hasomló értetődik az Subalternáló Generalisoknak Adjutantairul: Ittem Trombitások, Dobosok, Seregek ha valakivel küldetnek Securításokra s békességhez járásokra nézve, vagy valami in salvum küldetik hasomlóképpen a Salva Gvardiák is respectálatnak, s ha valaki violálja és kárt tíszen nekik az Subordinatio ellen vétkezék.

Egyik a másikanak az Caracterekhez képeest engedelmeskedni és pareálni tartozik, mindha saját Regimentbeli vagy Compagniabeli Tisztek volnának, következendő képpen az Comando, az az Parancsolat állapotýában szavát fogadgya s ellent ne álljon, se ellene öszve ne csoportozzék, s fegyvert ne fogyjon, és ha utazásban vagy strásálásban s affélékben valaki megh büntetnének ne resistálljon, másként ugyanazon büntetisben esik, mintha maga Saját Regimentjebeli Tisztej lettek volna.

¹ engedné.

Ha valamel Stabalis Tiszt jön tehát, Tiszt Uraimék mindenkor fegyvert kössenek, valamint hogy mézzőben is csisma nélkül ne mennyenek azokhoz, és az ő jelenlétekben parancsolatot, reportumot föll ne vegyenek, senkit megh ne pérongassanak, annival inkább megh ne büntessenek s büntetessenek: Ill képpen attendálják magokat az Staabbeli Tisztek magok köszt, és ezek az Generalissághoz.

Közli: Dr. TÓTH ZOLTÁN.

II.

A KHEVENHÜLLER FÉLE HADI UTASÍTÁS.

(Ötödik közlemény.)

Az ütközetről (¹Chargirung.)

N.

- 1 Az ütközetben a' Fő Tisztek az ő Izekben lépjenek valamint föl ofztattak, a' Kapitányok az első Iz közben, a' Hadnagyok, az utolsó közben, a' köz Tisztek penig, a' második és harmadik közben, hogy az embereket ne akadálazzák, de még-is kötelefségekre ösztönözhefsék, és ha szükségesképpen meg-lett ofztálon föllül még némelly Fő, avagy köz Tisztek volnának, tehát azok a' Bataillon avagy Regiment után állittatt avagy postiroztattnak, hogy így a' népet annál jobban biztathafsák bátoritván, hogy szivek el ne esfék, hanem kötelefségeknak eleget tegyenek.
- 2 Az állásban először a' ² Battallion avagy Regiment, fél distantiára az Izekkel, azután jobb és balra mind a' két szárnya felül közepe felé bé zároltatik, és azonnal a' Comandó felé fordulnak.
- 3 Az első Iz a' Pagnetájjat (Bajonet) puskájja végire föl szegezi, mihelelt egy Iz, nyilás avagy ³ Divifio, ofztál, Comandéroztatik,

¹ Chargiren bé vett szokás szzerint annyit télzen, mint egy, szfatáznyni, viaskodnyi avagy vinyi az ellenséggel vagy-is elfve menvén vezekedni.

² Battaillonnak úgy az ütközetett, mint az ütközethez készült Rendöléft, szokták hivnyi: Battaillon, Agmen Pedestre, fele, harmad, vagy negyed része egy Regiment gyalogságnak, mell három, négy vagy öt ezer emberből álló, a' ki ezeket Comandirozza hivatik fergent de Bataille avagy penig Májornak.

³ A' Tengeren Divifiónak neveztetik, bizonyos számu hadi-Gállya melly egy Generális Tiszt alatt vagon, némelkor egy Flottának harmad részét jelenti, mellett Escadrenak-is neveznek, némelkor kilentzed része

- hogy Kézfüllyetek, azoñal azon Izek, mellyek tüzelyni nem Comandéroztattnak, letérdépülnek jobb térdre, az első iz a' puska ágyát jobb térdihez tefzi, ugy hogy a' Pagnetta előtte föl felé allyon, a' többi-is ugy tfelekesznek és fegyvereket jobb térdekhez állittyák.
- 4 Mihelelt mondatik: Tüzet, a' többi Izek azonnal föl állyanak, és a' Comandóra vigyázzanak, ez minden módgya szerint megtartafsék, minden Izekben, szárnyokban, Nyilásokban, Divifiók és ütökzetekben.
- 5 Ha az Iz, Nyilás, Divifio, avagy szárnya Comandéroztatik, hogy kézfűly Pofádhoz, mingyárt az utánna való-is kézfűlyón, és mihelelt az Comandéroztatik ki pofájához fogta, hogy Tüzet, az megént a' mell el-kézfűlt, Pofájához fogja és ez áltollyában obfer-váltofsék.
- 6 A' nyomakodás avagy Avancirozásban, a' szárnyok, Divifiók és nyilások, kik, hogy kézfűlyenek, Comanderoztattnak, annyira lépjenek ki, hogy az utolsó iz, az lsóhoz alhaffon, az utánn a' három elsőbbek, azonnal térdre effenek, és az utolsó, kézfűzen legyen: avagy mint a' Comandó adatik; ha penig az egézf Battaliónnak Iz forbán köll ütököznyi, mihelelt Comandéroztatik: Az utolsó Iz kézfűlyón, az első három Izek le-térdépülnek, és a' negyedik jól bé lépjen, hogy az első fölött jól zárhoffon, ugy.
- 7 A' midőn vizā nyomakod avagy retiriroznak, mihelelt Comandiroztatik: Kézfűly, az egézf Batallion szemközben állyon, és le-térdépüllyön, ha penig a' vizfza nyomakodásban, az szárnyoffan, Divifióffan, avagy nyiláffoffan tfatáz, tsak azokat illeti, a' kik Comandiroztattnak, a' többi penig a' kik nem Comandiroztattak, laffan laffan lépésről lépésre vizfza nyomakodnak.
8. A' kik tüzeltek önnön magoktul elő állanak, és az előbbi distantiájok szerint, indul avagy Marchiroznak, ezekre következendő szárnyok, Divifiók avagy nyilások mingyárt kézfűzen legyenek, hogy ha Comandiroztattnának, előbbi mód-szerint, hogy tfatázhoffanak.

Közli: Dr. SZENDREI JÁNOS.

egy Flottának és mindenike, 3. Divifióra vagyon föl ofztva. Lengyel Országban bizonyos része egy Armádának, mell egy Starofz avagy Vojvoda által Comandéroztatik.

A MAGYAR TUD. AKADÉMIA HADTÖRTÉNELMI BIZOTTSÁGÁBÓL.

A Hadtörténelmi bizottság *Rónai Horváth Jenő* cs. és kir. altábornagy elnöklete alatt 1913. évi október hó 9-én az Akadémiában ülést tartott.

Ezen ülésben *dr. Szendrei János* a bizottság folyóiratának, a Hadtörténelmi Közleményeknek négy éven át, tehát a bizottság újból való megalakulása óta szerkesztője, ezen állásáról lemondott, minek folytán a bizottság szerkesztővé, az eddigi segédszerkesztőt *Pilch Jenő* m. kir. honvédszázadost választotta meg.

Dr. Szendrei János a bizottság előadói tisztét továbbra is megtartotta s ezen minőségében a szerkesztőnek is támogatására lesz. Az 1913-ik évben a bizottság november hó 28-án tartotta meg utolsó ülését, melyből, az Akadémia összes ülése útján azon kérelemmel fordult a honvédelmi miniszter úrhoz, hogy *Nosziczi Thurzó Kálmán* m. kir. honvédszázadost hosszabb időre ossza be az Országos Levéltárba az ottani hadtörténelmi anyag tanulmányozása és feldolgozása végett.

Ugyanezen ülésben tárgyalta a bizottság az 1914-ik évi költségvetését és határozta el, hogy folyóiratát, a Hadtörténelmi Közleményeket *a Magyar Történelmi Társulat tagjai, valamint a cs. és kir. közös hadsereg és a m. kir. honvédség zászlócai, tisztjei és tisztviselői felíron rendelhessék meg.*

DÓSA GYÓRGY

(Madarász V. festménye a Délm. Tört. és Rég. Múz.-Társulat temesvári múzeumában.)

